

JAPOŃSKA POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONY WOBEC WYZWAŃ DOBY POZIMNOWOJENNEJ

Szymon NIEDZIELA*

* Muzeum Powstania Warszawskiego
e-mail: humanus1@op.pl

Artykuł wpłynął do redakcji 27.02.2014 r., Zweryfikowaną i poprawioną wersję po recenzjach i korekcie otrzymano w kwietniu 2014 r.

© Zeszyty Naukowe WSOWL

W artykule podjęto temat wyzwań, przed jakimi stoi współczesna Japonia w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Na początku przedstawiono tło historyczne zasygnalizowanej problematyki, przypominając najważniejsze etapy najnowszej historii Japonii: izolacjonizm w okresie szogunatu (1635-1854); budowę imperium kolonialnego w okresie Meiji (wojna z Chinami 1894-1895 i wojna z Rosją 1904-1905) oraz ostateczną klęskę podczas drugiej wojny światowej. Następnie przypomniano główne założenia polityki obronnej Japonii po 1945 r., ze szczególnym uwzględnieniem doktryny Shigeru Yoshidy. Zwrócono uwagę na ewolucję polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Japonii po zakończeniu zimnej wojny, zwłaszcza w kontekście większego zaangażowania w regionie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. W artykule omówiono również główne spory terytorialne, które wpływają na stosunki dwustronne Japonii z Rosją, Koreą Południową i Chinami. Opisano stan bieżący i perspektywy rozwoju Japońskich Morskich Sił Samoobrony. W konkluzjach podkreślono, że sojusz ze Stanami Zjednoczonymi nadal pozostanie fundamentem polityki obronnej Japonii, jednak zwiększy się jej aktywność w stosunkach międzynarodowych w wymiarze regionalnym i ponadregionalnym.

Słowa kluczowe: Japonia, polityka zagraniczna, bezpieczeństwo narodowe, doktryna Yoshidy, doktryna Fukudy, Wyspy Kurylskie, Wyspy Diaoyu/Senkaku, Wyspy Dokdo/Takeshima, Gaiatsu, Japońskie Morskie Siły Samoobrony, Azja Południowo-Wschodnia, Pacyfik (region)

WSTĘP

Po zakończeniu drugiej wojny światowej Japonia zgodnie z aksjomatami doktryny Shigeru Yoshidy, dobrowolnie zrezygnowała z aspiracji politycznych i militarnych, rozpoczynając proces budowy „aksamitnego mocarstwa” (*soft power*), osiągając status światowego imperium gospodarczego. Fundamentem bezpieczeństwa i ładu politycznego Japonii był sojusz ze Stanami Zjednoczonymi. Od lat 70. XX wieku w polityce zagranicznej Cesarstwa pojawił się nurt neoazjatycki. Nie jest to atawizm ekspansywnego militarizmu z pierwszej połowy XX wieku, lecz chęć pogłębienia wspólnoty gospodarczej i stworzenia nowego bieguna stosunków międzynarodowych w Azji – Pacyfiku. Kierunek azjatycko-pacyficzny, ze szczególnym uwzględnieniem krajów ASEAN wskazali premierzy Japonii: Takeo Fukuda, Masayoshi Ohira oraz Kiichi Miy-

azawa. Po zakoŃczeniu zimnej wojny przed Japoni stanęły nowe wyzwania: strategiczna rywalizacja z rosnącą potęg Chin; ostateczne uregulowanie sporów terytorialnych z Rosją (Wyspy Kurylskie i Sachalin); zagroŃenie ze strony posiadającej broŃ nuklearną Korei Północnej oraz redefinicja sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi. Coraz częściej pojawia się koncepcja nadania Japonii większej roli w kształtowaniu regionalnego bezpieczeŃstwa. Jest to nawiązanie do idei premiera Jasuhiro Nakasone z lat 80. XX wieku, według której Cesarstwo powinno mieć proporcjonalne do swojego potencjału gospodarczego znaczenie w stosunkach międzynarodowych. W drugiej dekadzie XXI wieku bezpieczeŃstwo Japonii moŃe by zagroŃone przede wszystkim przez hegemonistyczne aspiracje Chin oraz nieobliczalną postawę Korei Północnej. Po raz kolejny w dziejach Cesarstwa mamy do czynienia ze zjawiskiem *Gaiatsu*¹. ZagroŃenie zewnętrzne moŃe by impulsem do wielu zmian wewnętrznych w paŃstwie oraz znacząco wpłync na jego zachowanie w Ńrodowisku międzynarodowym. W konsekwencji Tokio zwiększa swój komponent zbrojny, zwiszcza w wymiarze morskim. Przykładem tej strategii jest nowy okręt flagowy JapoŃskich Morskich Sił Samoobrony (*Japan Maritime Self-Defense Force; Kaijo Jietai*) – niszczyciel Ńmigłowiec JDS Izumo oraz nowoczesne niszczyciele raketowe typu Kongō, wyposaŃzone w system Aegis i dysponujące moŃliwością zwalczania rakiet balistycznych.

1. GŁÓWNE ZAŁOŹENIA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA JAPONII

W historii Cesarstwa Japonii jednym ze sposobów zapewnienia sobie bezpieczeŃstwa od zagroŃeŃ zewnętrznych by izolacjonizm. Na mocy Edyktu z 1635 r. wydanego przez szoguna Iemitsu Tokugawę (1623-1651), Kraj Wschodzącego Słnca (*Nihon, Nippon*)² zamknął swoje granice przed obcymi i zakazywał handlu morskiego większości paŃstw europejskich. Wyjątkiem być ograniczona wymiana towarowa z Holandi, Chinami, Kore i Królestwem Riukiu za poŃrednictwem portów Nagasaki i Kagoshima. By to tzw. polityka *sakoku-ron* (zamkniętego kraju) lub *kaikin* (zakazu morskiego).³

Izolacja Japonii utrzymała się do czasu przyplynięcia eskadry komandora Matthew Perry'ego w 1853 r. W 1854 r. narzucono Cesarstwu Traktat z Kanagawy, w ktrym Japonia zobowizała si do otwarcia na handel ze Stanami Zjednoczonymi portw Shimoda i Hakodate⁴.

¹ A. Miyashita, *Gaiatsu and Japan's foreign aid: Rethinking the reactive-proactive debate*, [in:] „International Studies Quarterly”, no. 43, 1999, p. 695-732; J.P. Tuman, J.R. Strand, *The role of mercantilism, humanitarianism and gaiatsu in Japan's ODA programme in Asia*, [in:] „International Relations of the Asia-Pacific”, Vol. 6, 1/2006, p. 61-80; K. Cooney, *Japan's Foreign Policy Since 1945*, Nowy Jork 2007, p. 135-141; T.J. Pempel, *Structural Gaiatsu International Finance and Political Change in Japan*, [in:] „Comparative Political Studies”, Vol. 32, grudzieŃ 1999, p. 907-932.

² OkreŃlenie: Kraj Wschodzącego Słnca pojawio si w Chinach za czasw dynastii Tang (618-907). Nazywano tak Japonię, gdyŃ by połozona na wschd od Chin. Na temat genezy nazwy *Nihon/Nippon* zob. szerzej: *The Poetics of Motoori Norinaga. A Hermeneutical Journey*, Translated and Edited by Michael F. Marra, University of Hawai i Press 2007, p. 165-169.

³ K. Tashiro, *Foreign relations during the Edo Period: Sakoku Reexamined*, [in:] „Journal of Japanese Studies”, Vol. 8, 2/1982, p. 288-290. M.S. Laver, *The Sakoku Edicts and the Politics of Tokugawa Hegemony*, Cambria Press, Northpointe Parkway 2011, p. 13-17; J.W. Legro, *Rethinking the World: Great Power Strategies and International Order*, Nowy Jork 2005, p. 137-142.

⁴ M. W. Meyer, *Japan: A Concise History*, Lanham 2009, p. 127-129.

Nowa epoka w dziejach Cesarstwa rozpoczęła się w 1868, gdy obalony został ostatni szogun Yoshinobu Tokugawa. Pełnię władzy przejął panujący od 1867 r. cesarz Mutsuhito, którego rządy przeszły do historii pod nazwą epoki *Meiji* (1868-1912). Nastąpiła aktywizacja Japonii na arenie międzynarodowej i wkroczenie na drogę ekspansjonizmu, imperializmu i militarizmu. Japonia odniosła duże sukcesy w wojnie z Chinami (1894-1895) oraz z Rosją (1904-1905)⁵. Obrany przez Japonię azymut polityczny doprowadził Cesarstwo do krótkotrwałego panowania w Azji w latach 1941-1942, jednak ostatecznie zakończył się katastrofą w 1945 r.

Analizując dzieje Japonii od czasu wkroczenia na ścieżkę militarystyczną w 1868 r., łatwo dostrzec geopolityczny paradygmat kolejnych władców Kraju Kwitnącej Wiśni. Japonia jako państwo archipelagowe pozbawione jest głębi strategicznej, którą posiadają np. Chiny, Indie, Rosja i Stany Zjednoczone. Japonia zawsze musi bronić się na oblewających ją morzach, aby nie dopuścić do inwazji wysp. Kolejne wojny prowadzone w XIX i XX wieku służyły przede wszystkim zdobyciu owej głębi strategicznej, przede wszystkim w Korei i w Mandżurii.

Historię Japonii i jej politykę zagraniczną w dużym stopniu tłumaczy determinizm geograficzny. Z jednej strony jest Japonia oceaniczna, ukierunkowana na nieograniczone przestrzenie wodne na wschodzie (*Omote Nihon*). To wybrzeże pacyficzne Japonii. Lepiej zurbanizowane, zindustrializowane i bardziej zaludnione. Z drugiej strony Japonia skierowana na kontynent azjatycki (*Ura Nihon*).⁶

Od 150 lat w Kraju Kwitnącej Wiśni politycy i dyplomaci zmagają się z dylematami geopolitycznymi: budować mocarstwowość w oparciu o Azję, czy budować potęgę ekonomiczną we współpracy i na wzorcach cywilizacji zachodniej (europejskiej i amerykańskiej). Dychotomia westernizacji lub orientalizacji jest naczelnym problemem strategicznych wyborów Japonii. W okresie *Meiji* jeden z cesarskich doradców Fukuzawa Yukichi argumentował, że należy opuścić Azję i połączyć się z wysoko rozwiniętym Zachodem (*Datsu-a-ron*). Jak pokazała historia, Cesarstwo postanowiło wybudować w Azji Imperium, co doprowadziło naród japoński na skraj dziejowej przepaści.

Do nurtu prozachodniego powrócono po tragedii drugiej wojny światowej⁷. Japonia zawarła strategiczny sojusz ze Stanami Zjednoczonymi. W Azji trudno bowiem było znaleźć jej sojusznika. W regionie Cesarstwo nie ma przyjaciół. Żaden z sąsiadów Japonii nie życzy sobie jej hegemonii, natomiast wiele państw zjednoczyłoby się przeciwko Japończykom⁸.

Aby zrozumieć postępowanie Japonii jako podmiotu geopolitycznego w przeszłości i obecnie należy również spróbować odszukać kody objaśniające mentalność tego narodu, która jest głównym paliwem napędzającym bądź płynem hamulcowym dziejów Cesarstwa. Amerykańska antropolog Ruth Benedict w głośnej pracy *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture* zwróciła uwagę na dualizm

⁵ K. Henshall, *A History of Japan: From Stone Age to Superpower*, Nowy Jork 2012, p. 75-107.

⁶ L. Ladouce, *Le Japon et les travaux d'Hercule en Méditerranée d'Asie*, [in:] "Géostratégiques", no. 26, 1 trimestre 2010, p. 157-184.

⁷ Ibidem.

⁸ P. Van Ness, *Hegemony not anarchy: Why China and Japan are not balancing US unipolar Power?*, [in:] "Working Paper", 4/2001, grudzień 2001, Department of International Relations, Australian National University.

japońskiej mentalności kulturowej, społecznej i politycznej. Japończyk w jednej dłoni trzyma ostry miecz, w drugiej chryzantemy. Rano pielęgnuje ogród, wieczorem walczy mieczem. Japończycy – zdaniem Ruth Benedict – są jednocześnie pokojowi i agresywni, lojalni i zdradzieccy, wojowniczy i łagodni⁹. Zachodzi więc zasadnicze pytanie: czy sinusoidalna natura japońska raz na zawsze ustabilizowała się po gehennie drugiej wojny światowej? Czy współczesne mocarstwo ekonomiczne na zawsze pozostanie spokojnym i przewidywalnym graczem w regionalnych i globalnych stosunkach międzynarodowych?

Kłęska Japonii w drugiej wojnie światowej i bezwarunkowa kapitulacja zasadniczo wpłynęły na zmianę wektorów w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Cesarstwa. Naród i jego elity rządzące odrzuciły militarizm i ekspansjonizm, wybierając ścieżkę pozytywistyczną swoich dalszych dziejów. W tym okresie politykiem, który stworzył nową wizję roli Japonii w stosunkach międzynarodowych był premier i szef dyplomacji w latach 1948-1954 Shigeru Yoshida. Fundamentalnymi tezami jego koncepcji były:¹⁰

- strategiczna współpraca ze Stanami Zjednoczonymi jako głównym sojusznikiem i gwarantem bezpieczeństwa Japonii. Podstawą prawną tej polityki był traktat pokojowy z 1951 r. oraz traktat o wzajemnej współpracy i bezpieczeństwie z 1960 r.;
- ograniczenie sfery międzynarodowej aktywności Japonii do stosunków gospodarczych i kulturalnych. Ekstrapolacja militarizmu, ekspansjonizmu i rewanżyzmu;
- rezygnacja z posiadania klasycznej armii na rzecz utworzonych w 1954 Japońskich Sił Samoobrony (*Japan Self-Defense Forces; Jieitai*). Siły te składają się z komponentu lądowego (*Japan Ground Self-Defense Force*), morskiego (*Japan Maritime Self-Defense Force*) oraz powietrznego (*Japan Air Self-Defense Force*). Zgodnie z art. 9 Konstytucji z 1947 r. Japonia wyrzekła się na zawsze używania wojny jako narzędzia regulowania sporów oraz zrezygnowała z posiadania sił ofensywnych¹¹.

W rzeczywistości doktryna Yoshidy obowiązuje z pewnymi modyfikacjami do dzisiaj. W latach 70. premier Takeo Fukuda wskazał nowe kierunki i horyzonty japońskiej polityki (doktryna Fukudy z 1977 r.). Chodziło przede wszystkim o rozszerzenie

⁹ "The Japanese are, to the highest degree, both aggressive and unaggressive, both militaristic and aesthetic, both insolent and polite, rigid and adaptable, submissive and resentful of being pushed around, loyal and treacherous, brave and timid, conservative and hospitable to new ways." Za: R. Benedict, *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*, Nowy Jork 2005, s. 2. Zob. też: C. Shannon, *A World Made Safe for Differences: Ruth Benedict's The Chrysanthemum and the Sword*, [in:] "American Quarterly", Vol. 47, 1995, p. 659-680.

¹⁰ E. Halizak, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Warszawa 1999, s. 150-166.

¹¹ Konstytucja Japonii (*Nihon-koku-kenpo*) została zatwierdzona przez cesarza Hirohito 3 listopada 1946 r. Obowiązuje od 3 maja 1947 r. Nazywana jest konstytucją powojenną (*Sengo kenpo*) lub konstytucją pokoju (*Heiwa kenpō*), ze względu na całkowite wyrzeczenie się przez Japonię prawa do prowadzenia wojny. Art. 9 Konstytucji z 1947 r. mówi „Aspiring sincerely to an international peace based on justice and order, the Japanese people forever renounce war as a sovereign right of the nation and the threat or use of force as means of settling international disputes. To accomplish the aim of the preceding paragraph, land, sea, and air forces, as well as other war potential, will never be maintained. The right of belligerency of the state will not be recognize.”, [online]. [dostęp: 10.02.2014]. Dostępny w Internecie: http://www.kantei.go.jp/foreign/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html.

i pogłębienie współpracy polityczno-gospodarczej państw Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN). We wspólnocie tej rola Japonii byłaby kluczowa. Pod koniec lat 70. ówczesny premier Masayoshi Ohira podjął wysiłki w celu politycznego i ekonomicznego zbliżenia państw Azji i Pacyfiku. Przyświecała mu idea instytucjonalizacji tej wspólnoty, co zostało zrealizowane w postaci powstania organizacji APEC.

Warto odnotować, iż pod koniec lat 70. w stosunkach międzynarodowych w Azji wydarzyło się swoiste kuriozum. Rząd Chin Ludowych złożył Japonii propozycję wystąpienia we wspólnym sojuszu przeciwko ewentualnemu atakowi Związku Radzieckiego. Jak widać wschodnio-azjatycka symmachia japońsko-chińska nie może być postrzegana wyłącznie w kategoriach politycznej fikcji¹².

W latach 80. premier Jasuhiro Nakasone postulował nadanie Japonii takiego statusu w regionalnych i globalnych stosunkach międzynarodowych, aby był on adekwatny do ogromnego potencjału ekonomicznego Cesarstwa. Ponadto podkreślono, iż w zakresie bezpieczeństwa nie można być uzależnionym tylko od jednego sojusznika i należy wzmacniać własny komponent obronny. Japonia szczególnie po wycofaniu się Stanów Zjednoczonych z Wietnamu i upadku Sajgonu w 1975 r. zadawała sobie pytanie, na ile realne i wiarygodne są gwarancje amerykańskie¹³. Do realizacji tego projektu zabrakło poparcia ze strony większości polityków Partii Liberalno Demokratycznej.

W 1991 r. premier Kiichi Miyazawa przedstawił koncepcję rozszerzenia międzynarodowej aktywności Japonii na kwestię bezpieczeństwa w regionie Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (doktryna Miyazawy)¹⁴. Już wkrótce, na skutek zmian wprowadzonych w konstytucji Japonii w 1992 r. Japońskie Siły Samoobrony otrzymały prawo uczestniczenia w międzynarodowych misjach pokojowych pod egidą ONZ¹⁵. W ten sposób żołnierze japońscy wspomagali siły międzynarodowe podczas operacji w Kambodży (UNTAC), w Mozambiku (ONUMUZ), na Wzgórzach Golan (UNDOF) i we Wschodnim Timorze (UNAMET, UNTATE, UNMISSET).

Po zakończeniu zimnej wojny i upadku systemu dwubiegunowego, paradygmat bezpieczeństwa Japonii uległ redefinicji. Tokio coraz częściej dążyło do stworzenia regionalnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej. System ten stanowiłby alternatywę wobec sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi. Koncepcja ta jak dotychczas nie została wcielona w życie. Rozszerzona jednak została aktywność Japonii w zakresie utrzymywania i wspierania bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Po zamachach z 11 września 2001 r. parlament japoński uchwalił ustawę o Podejmowaniu Specjalnych Środków w walce z terroryzmem.

¹² W.T. Tow, *Sino-Japanese Security Cooperation: Evolution and Prospects*, [in:] "Pacific Affairs", Vol. 56, 1/1983, p. 51-83.

¹³ R.E. Bedeski, *La politique étrangère japonaise sous Nakasone: le dilemme d'une superpuissance économique*, [in:] „Études Internationales”, Vol. 15, no. 2/1984, p. 277-290.

¹⁴ S. Niedziela, *Dokąd zmierza Japonia?*, [w:] „Dziś Przegląd Społeczny”, 1/2005.

¹⁵ E. Vogel, *Pax Nipponica*, [in:] "Foreign Affairs", 4/1986, p. 751-767; E. Paul, *Japan in Southeast Asia. A Geopolitical Perspective*, [in:] "Journal of the Asia-Pacific Economy", 3/1996, p. 391-410; H. Maull, *Germany and Japan: The New Civilian Powers*, [in:] "Foreign Affairs", 5/1990, p. 91-107.

Umożliwiło to Japońskim Siłom Samoobrony uczestniczenie w misjach w Rwandzie, Kaszmirze, Hondurasie, Turcji, Indiach, Indonezji, Iranie, Rosji i Pakistanie¹⁶.

Współczesna Japonia stoi przed następującymi wyborami dalszej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa:¹⁷

- opcja zachowawcza – utrzymanie strategicznego sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi;
- opcja regionalna – utrzymanie pozycji mocarstwa ekonomicznego głównie na obszarze państw ASEAN;
- utworzenie w basenie Morza Japońskiego i Morza Żółtego strefy bezpieczeństwa i dobrobytu, w której rola Japonii byłaby nadrzędna;
- opcja neohegemonistyczna – powrót do tradycji imperialnych i remilitaryzacja.

Najbardziej dostrzegalnym zjawiskiem jest dążenie Japonii do usamodzielnienia się w zakresie polityki bezpieczeństwa od dotychczasowych gwarancji. Tokio chce wziąć pełną odpowiedzialność we własne ręce, co oznacza wkroczenie na ścieżkę zbrojeń, gdyż w sąsiedztwie Rosji, Chin i Korei Północnej nie ma miejsca na podmioty słabe pod względem potencjału wojskowego¹⁸.

W swej strategii bezpieczeństwa Japonia priorytetowo traktuje basen Morza Japońskiego (nazywanego przez Koreańczyków Morzem Wschodnim; używa się również pojęcia Morze Śródziemne Azji). Ambicją Cesarstwa jest uczynienie z tego obszaru strefy dynamicznego rozwoju ekonomicznego, ale również zaprowadzenie tam ładu władczego. Powtarza się swoista prawidłowość w historii Kraju Kwitnącej Wiśni – Tokio priorytetowo traktuje przestrzeń Azji Wschodniej (*dait-a kyeiken*)¹⁹.

Japonia wykazuje ambicję stworzenia w basenie Morza Japońskiego zamkniętego obwodu komunikacji ekonomiczno-demograficznej. Miałyby to zapewnić tunele pod dnem morskim łączące wyspę Hokkaido z Sachalinem (japońska nazwa wyspy - Karafuto) oraz wyspę Sikoku z Półwyspem Koreańskim. Umożliwiają to wysepki Iki i Tsushima. Tunele połączyłyby miasta Pusan i Fukuoka (128 km). W ten sposób powstałaby oś wysoko rozwiniętych ośrodków miejskich: Tokio-Osaka-Fukuoka-Pusan-Seul. Stanowiłoby to alternatywę wobec osi Pekin-Szanghaj.

Istnieje też koncepcja stopniowego zbliżenia strategicznego Japonii, Chin i Korei Południowej. Efektem byłaby wschodnio-azjatycka wspólnota o ogromnym potencjale ekonomicznym, przewyższającym gospodarkę Indii, Rosji, Unii Europejskiej bądź Stanów Zjednoczonych. Na obszarze łączącym baseny Morza Japońskiego i Żółtego Półwysp Koreański odgrywałby taką samą rolę, jak przesmyk Kra na Półwyspie Malajskim. Można też nakreślić podobieństwo między koreańską wyspą Czedżu (Jeju)

¹⁶ F. Arteaga, *Japón y su nueva política de seguridad internacional*, [in:] “Análisis del Real Instituto Elcano”, no. 41/2007 z 10 kwietnia 2007.

¹⁷ R. Cox, *Middlepowermanship, Japan and future World order*, [in:] “International Journal”, Vol. 44, 4/1989, p. 823-862; D. Potter, S. Sueo, *Japanese foreign policy: no longer reactive?*, „Political Studies Review”, no. 1/2003, p. 317-332; J. Wodley, *Japan's Security Policy: Into the Twenty-First Century*, [in:] “Journal of East and West Studies”, 2/1992, p. 107-119.

¹⁸ G.A. Quintanal, *Japón: hacia una política exterior y de seguridad mas independiente y asiática*, [in:] “Análisis del Real Instituto Elcano”, 109/2010 z 25 czerwca 2010.

¹⁹ L. Ladouce, *Le Japon et les travaux d'Hercule en Méditerranée d'Asie*, op. cit.

a Singapurem. Czedzu stałaby się miastem-państwem u wrót wielkich podmiotów polityczno-gospodarczych. Wyspa znajduje się bowiem w równej odległości od Tokio i Pekinu²⁰.

Na implementację tej koncepcji z pewnością trzeba będzie jeszcze poczekać. Największą przeszkodą na drodze do realizacji projektu są wciąż istniejące spory: japońsko-koreański; japońsko-chiński i japońsko-rosyjski.

2. STOSUNKI JAPOŃSKO-ROSYJSKIE: KONFLIKT O WYSPY KURYLSKIE

Do dzisiaj stosunki między Rosją a Japonią prześlągnięte są historią. Rosyjski imperializm początków XX wieku został nadszarpięty przegraną wojną z Cesarstwem Japonii w latach 1904-1905 (bitwa pod Cuszimą i Port Artur). Cesarstwo odniosło również sukces w starciach nad jeziorem Chasan w 1938 r. Japończycy ponieśli natomiast klęskę w walce przeciwko Armii Czerwonej w bitwie nad rzeką Chałchyn-Goł w 1939 oraz podczas drugiej wojny światowej. 8 sierpnia 1945 r. Związek Radziecki wypowiedział wojnę Japonii. W wyniku operacji kwantuńskiej rozbito siły japońskie w Mandżurii. Po kilku tygodniach Wyspy Kurylskie zostały przez Sowieców inkorporowane.

Od 1945 r. największym problemem uniemożliwiającym pełną normalizację stosunków na linii Moskwa-Tokio jest kwestia przynależności Wysp Kurylskich. W każdym *exposé* nowego premiera Japonii jako priorytetowy problem w polityce zagranicznej państwa przedstawia się odzyskanie tzw. Terytoriów Północnych. Należy zwrócić uwagę, iż rząd japoński i rosyjski (dawniej radziecki) inaczej interpretują zasięg geograficzny Wysp Kurylskich. Rosjanie uważają, iż sporny archipelag to wszystkie wulkaniczne wyspy rozciągające się między Kamczatką a wyspą Hokkaido. Zdaniem Japończyków, w skład Wysp Kurylskich nie wchodzi tzw. Terytoria Północne (przez Rosję określane jako Kuryle Południowe). Są to wyspy: Etorofu, Kunashiri, Shikotan i archipelag Habomai. Zdaniem polityków, historyków i kartografów japońskich wymienione obszary są integralnie związane z japońską wyspą Hakkaido²¹. Według nomenklatury japońskiej Kuryle to 18 wysp (według nazewnictwa rosyjskiego Kuryle Północne): Uruppu, Cherupoi i Buratto Cherupoefu, Bronto, Shimushiru, Ketoi, Surodonewa i Ushishiru, Rshowa, Matsuwa, Mushiru, Chirikotan, Shasukotan, Ekaruma, Harimukotan, Neokotan, Makanru, Parashimuru, Araitto, Shumushu.²²

Prawno-międzynarodowym uzasadnieniem obecnego *status quo* w kwestii Wysp Kurylskich są postanowienia Deklaracji Kairskiej z 26 listopada 1943 r. Stanowiła ona, że Japonia po zakończeniu wojny powinna zwrócić:

- wszystkie wyspy na Pacyfiku, które zagarnęła po pierwszej wojnie światowej;
- zwrócić Chinom Mandżurię, Tajwan, Wyspy Peng-hu (Peskadory) i Wyspy Lieh-tao;
- opuścić terytorium Korei, która powinna uzyskać niepodległość;

²⁰ *Asia to be center of world cruise industry*, [in:] "The Jeju Weekly", 21 października 2013.

²¹ D. Gorenburg, *The Southern Kuril Islands Dispute*, „PONARS Eurasia Policy Memo”, no. 226, wrzesień 2012, p. 1-7; Y. Kuroiwa, *Russo-Japanese Territorial Dispute From The Border Region Perspective*, [in:] "UNISCI Discussion Papers", no. 32, maj 2013, p. 1-18.

²² Y. Yamada, *Un conflit géopolitique persistant entre le Japon et la Russie. La question des Territoires du Nord*, [in:] "Géostratégiques", no. 26, 1 trimestre 2010, p. 137-155.

- zwrócić wszystkie terytoria, które padły ofiarą przemocy imperializmu japońskiego.

Oprócz Deklaracji Kairskiej z 1943 r. w kontekście sporu o Wyspy Kurylskie należy jeszcze wspomnieć postanowienia konferencji jałtańskiej (4-11 lutego 1945 r.) oraz decyzje zawarte w traktacie z San Francisco z 8 września 1951 r.

Zdaniem dyplomatów i historyków japońskich Wyspy Kurylskie nie zostały przez Cesarstwo inkorporowane siłą w wyniku działań zbrojnych. Tokio argumentuje, iż Terytoria Północne (Etorofu, Kunashiri, Shikotan i archipelag Habomai) zostały włączone do Japonii na mocy traktatu z Shimody z 1855. Pozostałe wyspy zostały przekazane Japonii przez Rosję w wyniku porozumień wzajemnych z 1875. Japonia nabywała Północne Kuryle (od Uruppu do Shumushu), a Rosja przejęła kontrolę nad Sachalinem.

Kluczowe znaczenie ma więc pytanie o zasięg geograficzny Wysp Kurylskich. Japonia nadal domaga się prawa do odzyskania Terytoriów Północnych, które – zdaniem Tokio – nie wchodzi w skład archipelagu. W języku japońskim używa się też pojęcia *Chishima* (tysiące wysp; wszystkie wyspy od Kamczatki po Hokkaido). W skład Kuryli nie wchodzi więc wyspy tworzące Terytoria Północne. Podczas Konferencji w San Francisco w 1951 r. Andriej Gromyko powtarzał, że nie ma żadnych dwuznaczności w określeniu zasięgu geograficznego Kuryli. Szef dyplomacji japońskiej Shigeru Yoshida odpowiedział wtedy, że Południowe Kuryle należą do japońskiej wyspy Hokkaido²³. W 1949 r. pojawiła się koncepcja amerykańsko-brytyjska w sprawie Kuryli. Sugerowano, aby Japonia oddała kontrolę nad Okinawą Stanom Zjednoczonym. Wyspy Sachalin i Północne Kuryle powinny być włączone do Związku Radzieckiego, natomiast Południowe Kuryle (Etorofu, Kunashiri, Habomai i Shikotan) staną się integralną częścią Cesarstwa Japonii. Plan nigdy nie został zrealizowany w części dotyczącej Południowych Kuryli²⁴.

Kwestia kurylska nabrała nowego oblicza wraz z zakończeniem zimnej wojny. Strony sporu coraz częściej manifestowały chęć pełnej normalizacji stosunków bilateralnych i rozszerzenia współpracy ekonomicznej bez względu na wciąż istniejące spory terytorialne. W 1989 r. premier Japonii Noboru Takeshita przedstawił koncepcję pragmatycznej współpracy ze Związkiem Radzieckim (Rosją). Podkreślono, iż kontrowersje historyczne nie powinny wpływać na bieżącą politykę gospodarczą i wymianę handlową (*expanded equilibrium; kakudai kinko*)²⁵. Coraz częściej dochodziło do bezpośrednich negocjacji rosyjsko-japońskich, które miały charakter spotkań dwóch państw, a nie dwóch antagonistycznych bloków. Zniknęła nadbudowa ideologiczna będąca tłem sporów japońsko-rosyjskich.

W 1997 w Krasnojarsku spotkali się prezydent Rosji Borys Jelcyn i premier Japonii Ryaturo Hashimoto. Rozmowy powtórzono następnie w japońskim mieście Ka-

²³ W. Haruki, *Problèmes des Territoires du Nord. Histoire et avenir*, Wydawnictwo Asahi Shinbun 1999, p. 222-223.

²⁴ Y. Yamada, *Un conflit géopolitique persistant entre le Japon et la Russie. La question des Territoires du Nord*, op. cit.

²⁵ C. Pajon, *Japon-Russie: vers un rapprochement stratégique?*, „Russie Nei Visions”, no. 72, wrzesień 2013, publikacja Institut Français des Relations Internationales. Zob. też: *Les relations nippo-russes: derrière la recrudescence des tensions, business as usual?*, „Monde chinois – nouvelle Asie”, no. 28, zima 2011-2012, p. 70-77.

wano. Efekt negocjacji wydawał się zadawalający. Po zakończonych rozmowach w Krasnojarsku jeden z członków japońskiej delegacji Sato Mamoru wykonał entuzjastyczny telefon do Kazuhiko Togo w Tokio: Panie Togo, jest! Co? Traktat pokojowy. Jelcyn chyba odda nam Kuryle!²⁶

Traktat japońsko-rosyjski pierwotnie miał być podpisany w 2000 r. Plan Jelcyn-Hashimoto oprócz kwestii terytorialnych (Kuryle) przewidywał też 1,5 mld dolarów japońskich inwestycji w Rosji. Perspektywa bliskiego porozumienia na linii Tokio-Moskwa została przerwana nagłymi decyzjami politycznymi. 31 grudnia 1999 r. Borys Jelcyn ogłosił dymisję. Władze Japonii spodziewały się, że z dniem 1 stycznia 2000 odzyskają Kuryle.

W 2006 r. szef dyplomacji japońskiej Aso Taro przedstawił nową koncepcję rozwiązania sporu o Terytoria Północne (4 wyspy Kuryli Południowych). Taro proponował obliczyć powierzchnię wszystkich czterech wysp i podzielić między Japonię i Rosję po 50 procent. Japonia uzyskałaby wyspy Shikotan, Habomai, Kunashiri i 25 procent powierzchni Etorofu. Rosja 75 procent Etorofu. We wcześniej taki arytmetyczny *modus operandi* został zastosowany w kontekście sporu terytorialnego między Japonią a Chinami. Jego autorem był profesor Akihiro Iwashita. Projekt Aso Taro nigdy nie wszedł w życie.

W ciągu ostatnich lat w stosunkach rosyjsko-japońskich dominuje czynnik pragmatyzmu ekonomicznego. W 2013 premier Shinzō Abe i Władimir Putin jednoznacznie uznali, iż współpraca gospodarcza nie powinna być hamowana przez nierozwiązane kwestie terytorialne o konotacjach historycznych²⁷. To właśnie premier Shinzō Abe oraz były szef japońskiego rządu Yoshihiko Noda współtworzyli i popierali tzw. dyplomację bogactw naturalnych. Jej paradygmatem jest utrzymywanie jak najlepszych stosunków z państwami, które mogą być dostawcami surowców strategicznych na rynek japoński. Z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego Japonii, zwłaszcza po katastrofie w Fukushima, Rosja jest jednym z najważniejszych źródeł zaopatrzenia. Z punktu widzenia Rosji, Kraj Wschodzącego Słońca jest strategicznym odbiorcą wielu surowców i produktów. Poza sferą ekonomiczną, w relacjach japońsko-rosyjskich można współcześnie dostrzec konwergencję na płaszczyźnie polityki zagranicznej. Tokio i Moskwa dążą bowiem do budowania wielobiegunowej Azji i ograniczenia hegemonii Chin Ludowych. Obserwując rosnącą rolę Pekinu, przede wszystkim w Azji Środkowej, Rosja może zawrzeć nieformalny sojusz z Japonią. Jeżeli dojdzie do zawiązania trybiegunowego bloku antychińskiego (Moskwa-Waszyngton-Tokio), pogłębi to z pewnością zimną wojnę w Azji i nakręci spiralę zbrojeń w regionie. Chiny nie potrzebują sojusznika, aby rywalizować gospodarczo lub militarnie z potencjalnymi antychińskimi koalicjami.

W kontekście sporu o Wyspy Kurylskie Władimir Putin, korzystając z osobistych doświadczeń w zakresie sztuk walki (dżudo), zaproponował sportowy chwyt, który może mieć zastosowanie w polityce zagranicznej. Jest to zasada *hiki-wake* (*no winner, no loser*), czyli takie zakończenie rywalizacji, że żadna ze stron nie czuje się ani zwycięzcą, ani pokonanym.

²⁶ Yamada, *Un conflit géopolitique persistant entre le Japon et la Russie. La question des Territoires du Nord*, op. cit.

²⁷ *Toward a Japan-Russia peace treaty*, [in:] "The Japan Times", 1 maja 2013.

3. PROBLEMY I WYZWANIA JAPONII W STOSUNKACH Z PAŃSTWAMI AZJATYCKIMI

W stosunkach bilateralnych japońsko-chińskich istotną rolę odgrywa czynnik historyczny związany z imperialną i militarystyczną polityką Cesarstwa od czasów epoki *Meiji* do zakończenia drugiej wojny światowej. Chiny jednoznacznie uważają się za ofiarę japońskiej agresji i japońskich zbrodni wojennych. Dlatego decyzja parlamentu japońskiego z 2005 ustanawiająca dzień 29 kwietnia (dzień urodzin cesarza Hirohito) jako Dzień Ery Showa (1926-1989: apogeum mocarstwowości, militarystyki i potęgi gospodarczej Japonii) spotkała się z oburzeniem Chin. Agresja na Chiny przedstawiona została jako niezbędny etap w wyzwoleniu Azji z wpływów kolonializmu europejskiego. W 2006 r. w wielu chińskich miastach protestowano przeciwko gloryfikowaniu i memoryzacji japońskiego imperializmu i zbrodni wojennych. Wzywano do bojkotu towarów japońskich (*dizhi rihuo*) oraz złorzeczono japońskiemu militarystyce (*dadao riben junguo zhuyi*)²⁸. Symboliczne i ceremonialne gesty polityków japońskich są przyczyną ciągłych napięć w relacjach dwustronnych. W październiku 2005 r. premier Japonii Junichiro Koizumi odwiedził szintoistyczną świątynię Jasukuni, co zostało odebrane przez Chiny jako uczczenie japońskich zbrodni. Oburzenie Pekinu wzrosło po oświadczeniu ministra Taro Aso na temat misji cywilizacyjnej Japonii w Azji i wyjątkowości jej kultury. Chińskie środki masowego przekazu natychmiast przypomniały, że podczas wojny w fabryce należącej do ojca Aso Taro pracowało wielu chińskich robotników przymusowych²⁹.

W stosunkach japońsko-chińskich kwestią sporną pozostaje przynależność Wysp Senkaku (w nazewnictwie chińskim Wyspy Diaoyu). Jest to kilka bezludnych wysepek pomiędzy Tajwanem a Wyspami Riukiu. Ich łączna powierzchnia nie przekracza 6 km². Zostały zaanektowane przez Japonię po wojnie z Chinami w latach 1894-1895. Po drugiej wojnie światowej znajdowały się pod zarządem Stanów Zjednoczonych. W 1972 r. zwrócone Japonii razem z Okinawą. Spór o Wyspy Senkaku/Diaoyu pogłębił się, gdy w latach 60. ubiegłego stulecia na platformie kontynentalnej otaczającej wyspy rozpoczęto poszukiwania złóż ropy naftowej i gazu.

Od zakończenia zimnej wojny rośnie międzynarodowe znaczenie i hegemonistyczny status Chin Ludowych w Azji, co budzi zaniepokojenie Tokio. Galopująca, wielopłaszczyznowa mocarstwowość Chin niepokoi Japonię i skłania ją do redefinicji swoich paradygmatów w zakresie bezpieczeństwa. Tokio jest zwłaszcza zaniepokojone wzmocnieniem potencjału morskiego przez Chiny na Morzu Wschodniochińskim i Południowochińskim, co zagraża bezpieczeństwu oceanicznej komunikacji Japonii z resztą świata³⁰. Chiny stanowią największe wyzwanie dla bezpieczeństwa Japonii. W Tokio wszyscy są zgodni, że Japonia jest w stanie technologicznie i militarnie obronić się przed Koreą Północną. Inaczej jest w przypadku Państwa Środka, który przewyższa

²⁸ A. Soto, *Las relaciones entre Japón y China: ¿puede continuar la enrarecida atmósfera bilateral?*, „Análisis del Real Instituto Elcano”, no. 61/2006 z 25 maja 2006; Idem, *El insuperable desencuentro entre China y Japón*, „Análisis del Real Instituto Elcano”, no. 65 z 18 maja 2005.

²⁹ A. Soto, *Las relaciones entre Japón y China: ¿puede continuar la enrarecida atmósfera bilateral?*, op. cit.

³⁰ G. Abad, *Las nuevas líneas fundamentales del Programa de Defensa Nacional de Japón y las relaciones sino-japonesas*, [in:] „Análisis del Real Instituto Elcano”, no. 41, 10 kwietnia 2007.

Kraj Wschodzącego Słońca pod względem potencjału demograficznego, ekonomicznego i militarnego.

Kolejnym wyzwaniem w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Japonii stanowi Półwysep Koreański. Jest on geopolitycznym pomostem łączącym Cesarstwo z interiorem azjatyckim. W przypadku stosunków dwustronnych z Koreą Południową można mówić o wielkiej szansie przezwyciężenia trudnych doświadczeń historycznych i rozszerzenia współpracy politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Antytezą relacji Tokio-Seul są napięte stosunki Japonii z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną. Do dzisiaj istnieje realne niebezpieczeństwo wzrostu napięć, które mogą doprowadzić do wybuchu regionalnego konfliktu zbrojnego³¹.

Dziedzictwo historii jest okrutne i trudno go wymazać. Od 1919 do 1945 r. Półwysep Koreański znajdował się pod okupacją japońską. Zimna wojna i zmiany w globalnych stosunkach międzynarodowych doprowadziły do powstania nowych układów i konstelacji geopolitycznych. Z czasem powstało w basenie Morza Japońskiego trójstronne partnerstwo: Stany Zjednoczone-Japonia-Korea Południowa. Świadectwem „odwilży” jest wzrastająca liczba turystów podróżujących między dwoma krajami. Kwestią sporną pozostaje przynależność Wysp Dokdo (inna nazwa: Wyspy Takeshima; Liancourt Islands). Należą one do Korei Południowej, co jest kwestionowane przez Japonię³².

W historii stosunków japońsko-koreańskich możemy wyróżnić następujące okresy:

- 1876-1910 (okres przedkolonialny) – Japonia rozszerzyła swoje ambicje imperialne na Półwysep Koreański. W 1876 r. narzuciła Korei Traktat z Kanghwa. W tym czasie Cesarstwo wygrało wojnę z Chinami 1894-1895 i z Rosją 1904-1905. W 1910 r. Korea została protektoratem japońskim;
- 1910-1945 (okres kolonialny) – Korea była bardzo eksploatowaną ekonomicznie i demograficznie prowincją Japonii. Rozpoczęła się forsowna japonizacja Korei. Tokio narzuciło politykę asymilacyjną, co przejawiało się w nakazie przyjęcia imion i nazwisk japońskich, w ograniczaniu wpływów języka koreańskiego i w obowiązku odbycia pielgrzymki do szintoistycznych sanktuariów. Japonia nie traktowała Korei jako kolonii, ale jako integralną część swojego terytorium. Koreańczycy nie otrzymali jednak japońskiego obywatelstwa. W tym okresie dziesiątki kobiet i dziewcząt koreańskich było wykorzystywanych w wojskowych domach publicznych. Tę okrutną prawdę ujawnił dopiero w latach 90. japoński historyk Yoshimi Yoshiaki na łamach dziennika „Asahi”;

³¹ Na temat stosunków japońsko-koreańskich zob. szerzej: L. Babicz, *Japon, Chine, Corée: vers une conscience historique commune*, „Ebisu”, no. 37, wiosna-lato 2007, p. 19-46; Idem, *Japon-Corée: l'interminable après-guerre*, „Géostratégiques”, 26/2010; J. Hyeran, J. Mo, *Does the United States need a new asian anchor? The case for U.S.-Japan-Korea Trilateralism*, „Asia Policy”, styczeń 2010, p. 67-77; Y. Fukuoka, *Koreans in Japan: Past and Present*, [in:] „Saitama University Review”, Vol. 31, 1/1996, p. 1-15.

³² S. Fern, *Tokdo or Takeshima? The International Law of Territorial Acquisition in the Japan-Korea Island Dispute*, [in:] „Stanford Journal of East Asian Affairs”, Vol. 5, 1/2005, p. 78-89.

- Okres powojenny (po 1945 r.) – 15 sierpnia 1945 r. Japonia podpisała bezwarunkową kapitulację, co oznaczało wyzwolenia Korei. W 1965 r. Japonia i Korea Południowa podpisały Traktat o normalizacji stosunków dwustronnych. W latach 1965-1983 Japonia przekazała olbrzymie środki finansowe na rzecz demokratyzacji w Korei Południowej. Tokio dążyło do rozszerzenia w Azji Wschodniej wartości zachodnich. Czynny udział w demokratyzacji Korei stał się swoistym doświadczeniem mesjanistycznym odmienionej po wojnie Japonii. Współcześnie tę misję Japonia pragnie rozszerzyć na Koreę Północną. W styczniu 1983 miała miejsce pierwsza wizyta premiera Jasuhiro Nakasone w Seulu. We wrześniu 1984 prezydent Korei Południowej Chun Doo-Hwan udał się z rewizytą do Tokio³³. W 1989r premier Japonii Noboru Takeshita po raz pierwszy wyraził głębokie ubolewanie z powodu japońskich zbrodni wojennych. Dopiero jednak w 1998 r. podpisano przełomową deklarację Kim Dae Jung – Keizo Obuchi. Japonia przyznała, że w latach 1910-1945 spowodowała ogromne cierpienia narodu koreańskiego. Korea zapewniła, że po wyjaśnieniu kwestii historycznych Seul i Tokio powinny dążyć do trwałego pojednania i pragmatycznej współpracy. Zacieśnienie dwustronnych stosunków na płaszczyźnie ekonomicznej i kulturalnej nastąpiło podczas organizacji Mistrzostw Świata w piłce nożnej w 2002 r. Ze względów politycznych normalizacja stosunków z Koreą Północną była o wiele trudniejsza. W 1990 r. miała miejsce robocza wizyta przedstawicieli Partii Liberalno-Demokratycznej i Partii Socjalistycznej w Pjongjang celem ustalenia warunków normalizacji. Dopiero w 2002 r. wizytę w Korei Północnej złożył japoński premier Junichiro Koizumi. Perspektywy utrwalenia procesu pojednania na linii Tokio-Pjongjang wydają się mgliste ze względu na ciągłe napięcia spowodowane rozwijaniem technologii nuklearnej przez Koreę Północną.

Bezpieczeństwo Japonii jest realnie zagrożone nieprzewidywalnym postępowaniem Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, która dysponuje technologią nuklearną i pociskami balistycznymi. Niepokój w Tokio budzą przede wszystkim rakiety średniego i dalekiego zasięgu: Taepodong-1 i Taepodong-2. Wymienione środki bojowe są w stanie razić terytorium Japonii. W 1998 r. wystrzelona przez Koreę Północną rakietą Taepodong-1 przeleciała nad wyspą Honsiu i spadła do Oceanu Spokojnego. Japonia dysponuje wprawdzie zintegrowanym systemem Aegis (wyposażone są w niego niszczyciele typu *Kongō*), jednak nie oznacza to, że prawdopodobieństwo rażenia terytorium Japonii zostało całkowicie wyeliminowane.

Stany Zjednoczone wychodzą z założenia, że Korea Północna rozbudowuje swój arsenał balistyczny, aby przygotować się do nuklearnego ataku na Koreę Południową, Japonię i bazy amerykańskie w regionie. Dlatego, zdaniem Waszyngtonu, KRLD jest państwem zbójeckim (*rogue country*) i znajduje się n tzw. osi zła (*axis of evil*). Kraje regionu (Japonia, Korea Południowa, Chiny i Rosja) postulują kontrolowany i ograni-

³³ M. Soderberg, *Changing Power Relations in Northeast Asia. Implications for relations between Japan and South Korea*, Nowy Jork 2011, p. 26-29; M. Iokibe, *The Diplomatic History of Postwar Japan*, Nowy Jork 2011, p. 150-151; K. Atarashi, *Japan's Economic Cooperation Policy towards the ASEAN Countries*, „International Affairs”, Vol. 61, no. 1, zima 1984-1985, p. 109-127.

czony dialog celem nawiązania kontaktu politycznego z reżimem i przekonania go do porzucenia ścieżki militarystycznej.³⁴

Analizując strategię japońską w Azji, należy zwrócić uwagę na kształtującą się stopniowo oś Tokio-Nowe Delhi. W październiku 2010 r. premierzy obu państw podpisali traktat o wolnym handlu. Przewiduje on zniesienie w ciągu 10 lat 90% opłat celnych. Indie i Japonia mają spory terytorialne z Chinami (Japonia o wyspy Diaoyu/Senkaku; Indie o obszary Aksai Chin i Arunachal Pradesh). To dodatkowy czynnik zbliżający do siebie dwie azjatyckie potęgi³⁵.

Od kilkunastu lat obserwujemy na subkontynencie imponujący wzrost gospodarczy Indii. Ten podmiot coraz wyraźniej dąży do uzyskania statusu mocarstwa regionalnego. Hindusi stają się regionalną potęgą gospodarczą, zwłaszcza w branży nowoczesnych technologii oraz usług komputerowych. Znacznie rozbudowywany jest też komponent militarny nowego mocarstwa (*emerging power*), ze szczególnym uwzględnieniem marynarki wojennej. Indie, jako jeden z newralgicznych graczy na geopolitycznej scenie współczesnej Azji, demonstrują w ten sposób swoje ambicje tellurokratyczne (budowanie mocarstwa lądowego) oraz talassokratyczne (dążenie do zdobycia przewagi strategicznej na Oceanie Indyjskim)³⁶. Indie zdają sobie jednak sprawę, że ich aspiracje spotykają się z hegemonistyczną polityką Chin, dążących do zdobycia statusu jedyne go supermocarstwa azjatyckiego. W takich warunkach geopolitycznych Nowe Delhi poszukuje strategicznego sojusznika w celu zrównoważenia polityczno-gospodarczo-militarnej supremacji Państwa Środka i budowy równowagi sił na kontynencie azjatyckim (*Asian Power Equilibrium*)³⁷. Zagrożenie dominacją chińską legło u podstaw strategicznego zbliżenia Indii i Japonii. Symmachia japońsko-indyjska może być niezbędnym mechanizmem azjatyckiej geopolityki zmierzającej do budowy wielobiegunowej Azji³⁸. Japonia i Indie zbliżyły się do siebie pomimo niekompatybilności geograficznej. Można tę oś nazwać strategicznym partnerstwem. Doszło do zbliżenia dwóch największych demokracji (w sensie azjatyckim tego pojęcia) w opozycji do autorytaryzmu chińskiego. Tokio i Nowe Delhi budują partnerstwo na czystym fundamencie, bez bagażu negatywnych doświadczeń historycznych, które determinują stosunki Japonii z Chinami, Rosją lub Koreą Północną.

Warto w tym kontekście nadmienić, że dla wielu rodzących się niepodległościowych ruchów indyjskich w XIX i na początku XX wieku modernizująca się w epoce *Meiji* Japonia była wzorem do naśladowania. Japończycy imponowali Hindusom umiejętnością szybkiej okcydentalizacji przy zachowaniu tożsamości azjatyckiej. Poko-

³⁴ P. Bustelo, *Japón y la crisis nuclear con Corea del Norte: ¿una tercera vía?*, [in:] "Análisis del Real Instituto Elcano", no. 48/2003, 18 marca 2003.

³⁵ P. Lorat, *Géopolitique – un accord stratégique Inde-Japon pour contrer les ambitions chinoises*, „Le Nouvel Economiste”, 9 listopada 2010.

³⁶ S. Niedziela, *Indie – nowe mocarstwo światowe*, „Przegląd Morski”, czerwiec 2009.

³⁷ B. Chellaney, *India-Japan: Natural Allies*, „The Japan Times”, 16 sierpnia 2007; Idem, *Towards Asian Power Equilibrium*, „The Hindu”, 1 listopada 2008; M. Gosh, *India and Japan's Growing Synergy. From a Political to a Strategic Focus*, „Asia Survey”, marzec-kwiecień 2008; G.V.C. Naidu, *New Dimensions to the India-Japan Strategic Partnership: Shinzo Abe Visit*, „Strategic Analysis”, Vol. 31, 6/2007, p. 965-971.

³⁸ C. Pajon, *Le Rapprochement stratégique du Japon et de l'Inde: vers une coalition des démocraties?*, [in:] „Journal for International and Strategic Studies”, no. 4, (Special Issue Japan), wiosna 2011, p. 71-79.

nanie Rosji w wojnie 1904-1905 traktowano w kategoriach historycznego triumfu Azji nad Europą. Jeden z liderów indyjskiego ruchu niepodległościowego i antykolonialnego Subhas Chandra Bose popierał militarystyczną strategię Japonii, widząc w Cesarstwie jedyną siłę mogącą pokonać Imperium Brytyjskie i zrealizować koncepcję Azji dla Azjatów. Do rangi symbolu cementującego japońsko-indyjskie zbliżenie polityczne urasta twórczość dwóch poetów. Byli nimi Okakura Tenshin i Rabindranath Tagore. Odwoływali się oni do idei Azji zbudowanej na fundamencie wartości cywilizacji hinduskiej i japońskiej, z ograniczonymi wpływami świata zachodniego³⁹.

Warto wspomnieć, że w najnowszej historii Azji miał miejsce proces naśladowania japońskiej ścieżki rozwoju przez inne kraje. Japonia stała się wzorem dla Singapuru, Tajwanu i Korei Południowej. Wymienione państwa, podobnie jak Kraj Wschodzącego Słońca, zdecydowały się na internalizację cywilizacji zachodniej i gospodarki liberalnej⁴⁰.

Oś indyjsko-japońska wpisuje się w szerszą koncepcję umocnienia demokracji w Azji i stworzenia *sui generis* łuku państw demokratycznych obejmujących Indie, Australię, Japonię, Singapur i Tajwan. Naturalnie koncepcja taka jest definiowana przez Chiny Ludowe jako próba strategicznego okrążenia Państwa Środka przez kraje powiązane ze Stanami Zjednoczonymi. Pekin odczytuje każde zbliżenie japońsko-indyjskie w kategoriach koalicji antychińskiej⁴¹.

4. PRÓBA REDEFINICJI STOSUNKÓW DWUSTRONNYCH ZE STANAMI ZJEDNOCZONYMI

Po zakończeniu drugiej wojny światowej i po podpisaniu bezwarunkowej kapitulacji 2 września 1945 r. Cesarstwo Japonii znajdowało się pod okupacją amerykańską. Trwała ona od 1945 do 1952 r. Zgodnie z koncepcją polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, której autorem był Shigeru Yoshida, Cesarstwo Japonii, w nowej konstelacji geopolitycznej, za fundament swojego bezpieczeństwa uznała ścisły sojusz ze Stanami Zjednoczonymi. Sankcjonowały to dwa akty prawno-międzynarodowe: traktat pokojowy z 1951 r. oraz traktat o wzajemnej współpracy i bezpieczeństwie z 1960 r. Gwarancje ze strony Stanów Zjednoczonych oraz militarna obecność Amerykanów na wyspach japońskich była niezbędnym warunkiem stabilizacji geopolitycznej Cesarstwa, zagrożonego przez Związek Radziecki, Koreę Północną i Chiny Ludowe. Zgodnie z art. 9 Konstytucji z 1947 r. Japonia wyrzekła się używania i posiadania wojsk ofensywnych. Za jej bezpieczeństwo odpowiadały własne siły samoobrony wsparte kontyngentem wojsk amerykańskich. Do dzisiaj na terytorium Japonii stacjonuje ponad 35 tys. żołnierzy amerykańskich. Najważniejszą bazą amerykańską w Japonii jest wyspa Okinawa wchodząca w skład archipelagu Riukiu. Na Okinawie stacjonuje 75% wszystkich oddziałów Stanów Zjednoczonych w Japonii.

³⁹ S. Sengupta, *Continental contemporaries: Rabindranath Tagore and Okakura Tenshin*, [in:] "Inter Asia Cultural Studies", Vol. 10, 2/2009, p. 320-325.

⁴⁰ H. Hummel, *Pax Nipponica? Global Hegemony and Japan in IR Theory*, paper for the Symposium on The Global Meaning of Japan: European and Asian Perspectives 20-22 March 1998 organized by the Centre for Japanese Studies, University of Sheffield in co-operation with the International Research Centre for Japanese Studies Kyoto, [on-line]. [dostęp: 12.02.2014] Dostępny w Internecie: <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/politik/Mitarbeiter/Hummel/paxnippon.pdf>.

⁴¹ J.M. Bouissou, *Le Japon va-t-il rebondir?*, [in:] "Politique Internationale", no. 141, jesień 2013.

Wyspa Okinawa (*Okinawa honto*) w średniowieczu była wasalnym Królestwem płacącym trybut Cesarstwu Chińskiemu. W XVII wieku archipelag Okinawy (*Okinawa shoto*) został zdobyty przez japoński ród Satsuma. W epoce *Meiji* (1868-1912) Okinawę inkorporowano do terytorium Cesarstwa Japonii. Wyspę cechuje wiele partykularyzmów kulturowych i etnicznych (język, religia, gastronomia, muzyka), które sprawiają, że można mówić o autonomicznej i niezależnej od Japonii tożsamości Okinawczyków (*Okinawans were and are Okinawans and nothing else*)⁴².

Okinawa posiada znaczne walory strategiczne, co znajduje potwierdzenie w postawie Stanów Zjednoczonych. Amerykanie uważają wyspę za zwornik Pacyfiku (*Keystone of the Pacific*). Znajduje się bowiem około 1500 km od newralgicznych z punktu widzenia regionalnej strategii Stanów Zjednoczonych miejsc jak: Tokio, Tajpej, Szanghaj, Hong-Kong, Seul i Manila. Bazy amerykańskie na Okinawie były i pozostają nadal ważnym elementem logistycznym dla sił powietrznych USA operujących na Środkowym Wschodzie (zwłaszcza w Afganistanie).⁴³ Po drugiej wojnie światowej Okinawa była najdłużej okupowanym przez Amerykanów terytorium Japonii. Dopiero w 1969 r. po spotkaniu premiera Eisaku Sato i prezydenta USA Dwighta Eisenhowera zapowiedziano restytucję wyspy, co nastąpiło w 1972 r. Główne bazy amerykańskie na wyspie to: Futenma, Kadena, Yokosuka, Yokota, Misawa, Atsugi, Iwakuni i Sasebo.

Obecność tak wielu jednostek i baz na Okinawie jest przyczyną ogromnych napięć pomiędzy ludnością lokalną i dowództwem amerykańskim oraz między władzami Okinawy a rządem w Tokio. Od wielu lat Okinawczycy uskarżają się na narastające patologie w zachowaniu się żołnierzy armii amerykańskiej, co ma negatywne skutki wychowawczo-społeczne dla mieszkańców wyspy⁴⁴. Ponadto bazy lotnicze umiejscowione są w pobliżu dużych ośrodków urbanistycznych, co prowadzi do codziennego zakłócenia spokoju dziesiątkom tysięcy ludzi. Bazy amerykańskie cieszą się eksterytorialnością, trudno mówić o japońskiej suwerenności na tym obszarze. Okinawczycy podkreślają, że odebrano im najlepsze areale ziemi uprawnej, aby stworzyć lotniska dla amerykańskich samolotów i śmigłowców. Wywłaszczono w ten sposób ponad 50 tys. rolników na wyspie. W przeszłości żądania lokalnej społeczności przybrały formę zorganizowanych wystąpień, które przerodziły się w tzw. walkę o wyspę (*shimagurumitoso*)⁴⁵.

Szczególnie krytykowana jest baza Futenma (*Marine Corps Air Station Futenma*). Zajmuje ona powierzchnię 500 hektarów i usytuowana jest blisko miasta Ginowan (88 tys. mieszkańców). Antagonizmy uległy zaostrzeniu, gdy w 2012 r. dowództwo wojsk amerykańskich podjęło decyzję o częściowej wymianie sprzętu lotniczego w bazie Futenma. Postanowiono wymienić dotychczasowe śmigłowce CH-46 E *Sea Knight* na samoloty pionowego startu i lądowania V-22 *Osprey*. Zaniepokojenie mieszkańców Okinawy budzą dotychczasowe awarie tej konstrukcji oraz jej wysoka hałaśliwość, co stanowi realne zagrożenie dla całej wyspy i znaczne ograniczenie komfortu

⁴² M.S. Inoue, *Okinawa and the U.S. Military. Identity Making in the Age of Globalization*, Nowy Jork 2007, s. 29. Zob. też: M. Ashkenazi, *Handbook of Japanese Mythology*, Santa Barbara 2003, p. 59-61.

⁴³ C. Pajon, *Comprendre la problématique des bases militaires américaines à Okinawa*, „Asie Visions”, no. 29, czerwiec 2010, p. 1-25.

⁴⁴ Na wyspie w ostatnich latach zarejestrowano 7300 prostytutek, które najczęściej obsługiwały żołnierzy amerykańskich. Za: ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

życia w pobliskich miejscowościach⁴⁶. W celu zażegnania kolejnego konfliktu politycznego spowodowanego obecnością licznych baz amerykańskich na Okinawie, Tokio i Waszyngton zdecydowały się na podjęcie negocjacji w powyższej kwestii. W 2013 r. udało się podpisać tzw. *Okinawa Consolidation Plan*, na mocy którego do 2020 r. mieszkańcom Okinawy zwrócona zostanie część ziem przejętych na potrzeby wojskowe. Ponadto zmniejszeniu ulegnie garnizon sił powietrznych USA w bazie Futenma. Część eskadr lotniczych zostanie przeniesiona do bazy MCAS Iwakuni na wyspie Honshu, a oddziały *marines* do innej bazy na Okinawie w Camp Schwab⁴⁷. Zmniejszenie, a w perspektywie zlikwidowanie bazy Futenma było jednym z głównych postulatów premiera Japonii Yukio Hatoyamy.

Po zakończeniu zimnej wojny i zasadniczych zmianach geostrategicznych w regionie Azji Wschodniej (rosnąca potęga Chin Ludowych; nuklearne ambicje Korei Północnej) dostrzegalna jest ewolucja dotychczasowych paradygmatów Japonii w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa⁴⁸. Współcześnie dominuje tendencja redefinicji tożsamości Cesarstwa w zakresie obrony. Japonia dąży do większej autonomizacji swojej strategii bezpieczeństwa, a w sytuacji odejścia od sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi do samowystarczalności na płaszczyźnie wojskowej⁴⁹.

W 1996 r. prezydent Bill Clinton i premier Ryutaro Hashimoto podpisali w Tokio wspólną deklarację o sojuszu na XXI wiek. Podkreślono w niej, że Japonia jako mocarstwo pokojowe powinna służyć swoim potencjałem wojskowo-logistycznym instytucjom międzynarodowym w wypełnianiu misji stabilizacyjnych w konfliktogennych obszarach świata, zwłaszcza zaś w basenie Oceanu Indyjskiego⁵⁰. W 2001 r. po zamachach na Nowy Jork i Waszyngton parlament japoński uchwalił prawo antyterrorystyczne, które umożliwiło siłom samoobrony Japonii wsparcie logistyczne wojsk amerykańskich w Afganistanie. W tym okresie Japonia po raz pierwszy od zakończenia drugiej wojny światowej wysłała swoje wojska za granicę. Od 2004 do 2006 r. oddziały japońskie pełniły służbę w Iraku.

Postulat autonomizacji polityki bezpieczeństwa Kraju Wschodzącego Słońca ujawnił się po wyborach 30 sierpnia 2009 r. gdy władzę przejęła Demokratyczna Partia Japonii. Premier Yukio Hatoyama i minister spraw zagranicznych Katsuya Okada zwrócili uwagę na rewizję sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi i położenie nacisku na rozwój własnego komponentu zbrojnego. Siłą rzeczy, pociągnęłoby to za sobą rewizję art. 9 konstytucji z 1947 r. oraz rozszerzenie możliwości operacyjnych sił samoobro-

⁴⁶ *Japan-U.S Relations: Issues for Congress*, [in:] "CRS Report for Congress", 2 sierpnia 2013, s. 21.

⁴⁷ M. Obe, *Tokyo insists it will plow ahead with Okinawa Base Relocation*, [in:] "Wall Street Journal Japan Real Time", 20 stycznia 2014; G. Jaffe, E. Heil, *U. S. comes to agreement with Japan to move 9000 Marines off Okinawa*, „The Washington Post”, 27 kwietnia 2012.

⁴⁸ M. Hosakawa, *Are US troops in Japan needed?*, „Foreign Affairs”, listopad-grudzień 1998; G. Packard, *The Future of the U.S.-Japanese Alliance*, „Foreign Affairs”, marzec-kwiecień 2010, p. 104-119.

⁴⁹ K. Mizokami, *Japan and the U.S.: It's Time to Rethink Your Relationship*, „The Atlantic”, 27 września 2012.

⁵⁰ J. Edward, L. Southgate, *From Japan to Afghanistan: The U.S.-Japan Joint Security Relationship. The War on Terror and the ignominious End of the Pacifist State?*, [in:] "University of Pennsylvania Law Review", Vol. 151, 4/2003, p. 1599-1698.

ny⁵¹. Yukio Hatoyama uznał wprawdzie nadrzędną rolę sojuszu japońsko-amerykańskiego, jednak podkreślił, że Japonia nie może zapomnieć o swojej azjatyckiej tożsamości i to Azja powinna być główną przestrzenią jej aktywności⁵².

Japonia staje się więc mocarstwem cywilnym o politycznych ambicjach wykraczających poza sferę obrony własnego kraju. Analityk z francuskiego czasopisma „Géostratégiques” Jure Georges Vujic nazwał taką postawę Japonii aktywnym pacyfizmem (*pacifisme actif*)⁵³. Choć z politologicznego punktu widzenia może się to wydać oksymoronem, gdyż pacyfizm nie powinien mieć konotacji polityczno-wojskowych, współczesna Japonia właśnie w ten sposób redefiniuje swoją tożsamość w stosunkach międzynarodowych.

5. MORSKIE SIŁY SAMOBRONY WOBEC NOWYCH WYZWAŃ POLITYKI ZAGRANICZNEJ I BEZPIECZEŃSTWA JAPONII

Japonia od kilkunastu lat pragnie zdefiniować naczelne zasady dotychczasowej strategii bezpieczeństwa. Pozostając lojalnym sojusznikiem Stanów Zjednoczonych, Tokio sygnalizuje aspirację do większej autonomii w polityce obronnej. Dodatkowo Cesarstwo świadome swojego potencjału gospodarczego i wojskowego chce czynnie uczestniczyć w wysiłkach wspólnoty międzynarodowej poprzez udział w misjach i operacjach antyterrorystycznych, zwłaszcza w basenie Oceanu Indyjskiego. Realizacja tych postulatów jest mocno skorelowana z rozwojem komponentu morskiego Japońskich Sił Samoobrony.

Większa aktywność Japonii w zakresie współpracy z organizacjami międzynarodowymi (ONZ, NATO) oraz dążenie do usamodzielnienia się w polityce obronnej wymaga większych nakładów. Itsunori Onodera, minister obrony narodowej w gabinecie premiera Shenzō Abe zapowiedział, iż budżet wojskowy na lata 2014/2015 wzrośnie do 4,88 bln jenów (142 mld dolarów amerykańskich). Należy podkreślić, że jest to największy budżet Japońskich Sił Samoobrony od 1996 r. Te imponujące środki finansowe zostaną m.in. przeznaczone na zakup samolotów pionowego startu i pionowego lądowania V-22 *Osprey*, samolotów wielozadaniowych piątej generacji F-35A oraz samolotów bezzałogowych RQ4 *Global Hawk*. Coraz wyraźniej dostrzec można, że Japonia dąży do podkreślenia swojej tożsamości w zakresie polityki bezpieczeństwa. Tokio manifestuje zdolność do obrony własnego terytorium bez względu na zobowiązania sojusznicze Stanów Zjednoczonych.

Po drugiej wojnie światowej w procesie konceptualizacji japońskiej myśli obronnej, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki morskiej, wyznaczono dwa

⁵¹ M.A. Chinen, *Article Nine of Japan's Constitution From Renunciation of Armed Forces Forever to the Third Largest Defense Budget in the World*, „Michigan Journal of International Law”, 27/2005; K. L. Port, *Article 9 of the Japanese Constitution and the Rule of Law*, [in:] „Cardozo Journal of International and Comparative Law”, no. 13/2004.

⁵² W ważnym artykule na łamach „The New York Times” Hatoyama napisał - „Of course the Japan-U.S. security pact will continue to be the cornerstone of Japanese diplomatic policy. But, at the same time we must not forget our identity as a nation located in Asia. I believe that the East Asian region, which is showing increasing vitality, must be recognized as Japan's basic sphere of being.” Za: Y. Hatoyama, *A New Path for Japan*, „The New York Times”, 26 sierpnia 2009.

⁵³ J. Georges Vujic, *Le Japon et l'assymétrie géopolitique de la region Asie-Pacifique*, „Géostratégiques”, no. 39, 2 trimèstre 2013.

zasadnicze cele: utrzymywanie bezpieczeństwa newralgicznych morskich szlaków komunikacyjnych oraz obronę wysp japońskich przed inwazją⁵⁴. Jako potencjalnego agresora wskazywano Związek Radziecki, który, zdaniem japońskich strategów, mógł dokonać inwazji wyspy Hokkaido. Najważniejszymi z punktu widzenia zaopatrzenia energetycznego i surowcowego japońskiej gospodarki obszarami morskimi są: Cieśnina Malakka, Cieśnina Lombok, Cieśnina Sundajska i Morze Południowochińskie. Piętą achillesową japońskiej geopolityki jest brak głębi strategicznej. Japonia musi pokonać potencjalnego agresora na akwenach morskich, aby nie dopuścić wrogich sił do Archipelagu⁵⁵.

Po zakończeniu zimnej wojny przed japońską polityką zagraniczną i bezpieczeństwem pojawiły się nowe wyzwania, mające również wpływ na dalszy rozwój Morskich Sił Samoobrony:⁵⁶

- modernizacja armii chińskiej oraz oceaniczna ekspansja Chin w Azji Południowej i Południowo-Wschodniej. Okręty chińskie coraz częściej przepływają przez wody w pobliżu wysp japońskich. W 2004 r. chiński okręt podwodny *Han* przepłynął Cieśninę Ishigaki, a w 2008 r. cztery okręty chińskiej marynarki wojennej przepłynęły Cieśninę Tsugaru;
- zagrożenie północnokoreańskie – w 2009 r. rakieta balistyczna Taepodong II została wystrzelona z terytorium Korei Północnej. Przeleciała nad obszarem wyspy Honsiu i wpadła do Oceanu Spokojnego;
- narastające zjawisko piractwa na najważniejszych dla energetycznego i surowcowego bezpieczeństwa Japonii akwenach morskich (Cieśnina Ormuz, Zatoka Adeńska, Cieśnina Malakka i Morze Południowochińskie). W celu optymalizacji swoich zdolności logistyczno-operacyjnych w basenie Oceanu Indyjskiego Japonia otworzyła swoją pierwszą zagraniczną bazę morską w Dżibuti. Jest to również odpowiedź na wzrastającą obecność floty chińskiej w tym regionie. Chińczycy posiadają bazy morskie w Birmie, Bangladeszu, na Sri Lance i w Pakistanie, zgodnie z założeniami strategii obrony oceanicznej (*far sea defense*)⁵⁷.

Japonia wymaga strategicznego wsparcia ze strony sił amerykańskich w sytuacji potencjalnego konfliktu regionalnego o charakterze konwencjonalnym lub nuklearnym. Jednak ciągle modernizowane i powiększane Japońskie Morskie Siły Samoobrony mają

⁵⁴ W 1971 r. jeden z japońskich analityków i znawców japońskiej polityki bezpieczeństwa Hideo Sekino przedstawił w U.S. Naval Institute priorytety polityki morskiej Cesarstwa Japonii - „The protection of the sea Communications of Japan should be given first priority in the national defense of Japan and the prevention of direct invasion of Japan should be made the secondary function of the maritime defense force of Japan”. Za: P. J. Wodley, *Japan's Navy Politics and Paradox 1971-2000*, Boulder 2000, p. 29.

⁵⁵ K. Kubiak, *Marynarka wojenna w systemie bezpieczeństwa Cesarstwa Japonii*, [w:] „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego”, 2010, s. 201-230.

⁵⁶ I. Nohara, *Changement de l'environnement maritime en Extrême-Orient: la force d'auto-défense maritime japonaise*, publikacja Centre d'Études Supérieures de la Marine, styczeń-maj 2011.

⁵⁷ *Forces d'autodéfense du Japon (FADJ). Djibouti abrite la première base militaire du Japon à l'étranger depuis 1945*, „La Nation Le Quotidien Djiboutien”, 27 sierpnia 2013; H. V. Pant, *Chinese military bases are about more than just naval supplies and protecting trade routes*, „The Japan Times”, 3 stycznia 2012.

istotne znaczenie odstrasżające oraz mogą czynnie wesprzeć pokojowe operacje ONZ i NATO w zapalnych punktach świata (przede wszystkim w zwalczaniu somalijskich piratów na Oceanie Indyjskim).

Określenie Morskie Siły Samoobrony pozornie sugerują niewielki potencjał tego komponentu Japońskich Sił Samoobrony. Są to jednak mylące pozory. W rzeczywistości mamy do czynienia z jedną z najsilniejszych flot na świecie, która pod względem potencjału konwencjonalnego może z powodzeniem konkurować ze wszystkimi siłami morskimi państw Azji Wschodniej, z wyjątkiem amerykańskiej VII Floty. Współcześnie Japońskie Morskie Siły Samoobrony to ponad 100 okrętów bojowych. Trzon sił morskich stanowią:⁵⁸

- niszczyciele śmigłowcowe typu *Izumo*: JDS *Izumo* DDH-183;
- niszczyciele śmigłowcowe typu *Hyūga*: JDS *Hyūga* DDH-181; JDS *Ise* DDH-182;
- niszczyciele śmigłowcowe typu *Shirane*: JDS *Shirane* DDH-143; JDS *Kurama* DDH-144;
- niszczyciele raketowe typu *Atago*: JDS *Atago* DDG-177; JDS *Ashigura* DDG-178;
- niszczyciele raketowe typu *Kongō*: JDS *Kongō* DDG-173; JDS *Kirishima* DDG-174, JDS *Myōkō* DDG-175; JDS *Chōkai* DDG-176;
- niszczyciele raketowe typu *Hatakaze*: JDS *Hatakaze* DDG-171; JDS *Shimakaze* DDG-172;
- okręty podwodne typu *Sōryū*: SS-501 *Sōryū*; SS-502 *Unryū*; SS-503 *Hakuryū*; SS-504 *Kenryū*; SS-505 *Zuiryū*; SS-506 *Kokuryū*.

Naczelną rolę defensywną Japońskich Morskich Sił Samoobrony spełniają nowoczesne niszczyciele raketowe typu *Kongō*. Okręty te zostały opracowane na podstawie konstrukcji amerykańskich niszczycieli typu *Arleigh Burke*. Głównym ich zadaniem jest obrona terytorium Japonii przed potencjalnym atakiem nuklearnym ze strony Korei Północnej. Okręty typu *Kongō* wyposażone są w antybalistyczne pociski rakietowe *Raytheon RIM-161 Standard Missile 3 Block IA* będące częścią amerykańskiego systemu *AEGIS BMD 3 06 Combat System*; przeciwokrętowe pociski manewrujące krótkiego zasięgu *RGM-84 Harpoon SSM*; rakiety przeciwlotnicze *SM-2 Standard SAM*; raketotorpedy do zwalczania okrętów podwodnych *RUM-139 Vertical Launch ASROC*; wyrzutnie torped *MK-46*; armaty *Otobreda 127/54 Compact Gun* oraz działka szybkostrzelne *20mm Mk-15 Phalanx Close-In-Weapon System (CIWS)*⁵⁹. Ze względu na ciągle rosnące prawdopodobieństwo destabilizacji w regionie Azji Wschodniej z uwagi na postawę Korei Północnej, ministerstwo obrony narodowej Japonii planuje

⁵⁸ *The Kota of Japan's Naval Forces*, „Naval War College Review”, wiosna 1996, s. 59-69; A. Rubinstein, J. O'Connell, *Japan's Maritime Self-Defense Forces*, „Naval Forces”, 2/1990, p. 78-83; P. Lewis Young, *The Japanese Maritime Self-Defense Forces: Major Surface Combatants, Destroyers and Frigates*, [in:] „Asian Defense Journal”, wrzesień 1985; *The Japanese Maritime Self-Defense Forces*, [in:] „Jane's Intelligence Review”, luty 1992.

⁵⁹ *Kongo class guided missile destroyers, Japan*. [online]. [dostęp: 10.02.2014]. Dostępny w Internecie: <http://naval-technology.com/projects/kongoclassdestroyer/>; *Kongou class Guided Missile Destroyer – DDG*, [online]. [dostęp: 09.02.2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.seaforces.org/marint/Japan-Maritime-Self-Defense-Force/Destroyer/Kongou-class.htm>.

budowę dwóch kolejnych niszczycieli wyposażonych w rakiety antybalistyczne systemu *AEGIS*.⁶⁰

Obecnie flagowym okrętem Japońskich Morskich Sił Samoobrony jest niszczyciel śmigłowcowy *JDS Izumo DDH-183*. Stępkę położono w 2012 r. Okręt wodowano w stoczni w Jokohamie w 2013. W 2017 r. Japońskie Morskie Siły Samoobrony wzbogacą się o bliźniaczą jednostkę. Ze względu na rygorystyczne obostrzenia konstytucyjne *JDS Izumo* został zakwalifikowany jako płasko-pokładowy niszczyciel śmigłowcowy, choć posiada wiele cech lekkiego lotniskowca. Jego pełna wyporność wynosi 27 tys. ton, czyli więcej niż wyporność lekkich lotniskowców brytyjskich typu *Invincible* (20 tys. ton). Wymiarami przypomina japońskie lotniskowce *Shokaku* i *Zuikaku* z okresu drugiej wojny światowej⁶¹. Głównym uzbrojeniem *JDS Izumo* jest 14 śmigłowców bojowych do zwalczania okrętów podwodnych. Trwają dyskusje, inicjowane przede wszystkim przez ekspertów chińskich, na temat możliwości przystosowania okrętu na potrzeby klasycznego lotniskowca, co oznaczałoby matamorfozę tej jednostki w okręt ofensywny, a to stoi w sprzeczności z art. 9 konstytucji Japonii. Zdaniem strony chińskiej *JDS Izumo* może być dostosowany do bazowania na jego pokładzie samolotów STOVL (samoloty krótkiego startu i pionowego lądowania *Short Take Off and Vertical Landing*; chodzi przede wszystkim o samolot wielozadaniowy *F-35B Joint Strike Fighter*) oraz samolotów VTOL (samoloty pionowego startu i pionowego lądowania *Vertical Take Off and Landing*; chodzi o samoloty *V-22 Osprey* i *Harrier*)⁶².

PODSUMOWANIE

W ciągu ostatnich stu lat Cesarstwo Japonii przechodziło wielkie przemiany, które ostatecznie doprowadziły państwo i naród na skraj przepaści dziejowej podczas drugiej wojny światowej. Budowa klasycznego imperium opartego na potędze wojskowej i ekspansjonizmie terytorialnym nie powiodła się. Po klęsce w 1945 r. Japonia rozpoczęła proces budowy mocarstwa cywilnego bez negatywnych implikacji dla wspólnoty międzynarodowej.

W okresie zimnej wojny polityka zagraniczna i kwestie bezpieczeństwa państwa były ściśle powiązane z rywalizacją międzybłokową i konfliktem Wschód-Zachód. Potencjalnym agresorem były państwa komunistyczne w regionie Azji Wschodniej: Związek Radziecki, Chińska Republika Ludowa oraz Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna. Fundamentem strategii obronnej Japonii był sojusz ze Stanami Zjednoczonymi i obecność żołnierzy amerykańskich na terytorium Cesarstwa.

Zimnowojenne paradygmaty uległy przewartościowaniom w nowej epoce. Japonia dostrzegła potrzebę redefinicji swojej tożsamości w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Cesarstwo stało w obliczu nowych wyzwań, związanych przede wszystkim z rosnącą hegemonią Chin oraz nuklearnym niebezpieczeństwem ze strony

⁶⁰ *Japan eyes two New Aegis destroyers to counter N. Korea missile threat*, „The Japan Times”, 7 lipca 2013.

⁶¹ *Despite appearances, Japan insists Izumo is not an aircraft carrier*, „The Asahi Shinbun”, 7 stycznia 2014.

⁶² C. Wallace, *Does the Izumo represent Japan Crossing the Offensive Rubicon?*, „Japan Security Watch New Pacific Institute”, 13 sierpnia 2013, [online]. [dostęp: 10.02.2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.jswnewspacificinstitute.org/?p=11000>; *Izumo to serve as command ship*, „The Japan Times”, 13 stycznia 2014; *Japan unveils largest warship since World War II*, „BBC NEWS ASIA”, 6 sierpnia 2013, [online]. [dostęp: 10.02.2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-23594519>.

Korei Północnej. Japonia domaga się prawa do większej autonomii w zakresie polityki obronnej. Tokio nie chce być całkowicie uzależnione od militarnej pomocy Stanów Zjednoczonych, dlatego dąży do zwiększenia swoich zdolności obronnych.

W perspektywie najbliższych lat w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Cesarstwa Japonii utrzymają się następujące zjawiska:

- źródłem regionalnych sporów pozostaną nieuregulowane kwestie terytorialne (Wyspy Kurylskie, Wyspy Diaoyu/Senkaku, Wyspy Dokdo/Takeshima). Bardziej konfliktogenne wydają się stosunki z Chinami. Oprócz sporów terytorialnych dochodzą jeszcze kwestie polityki historycznej Japonii, które wzbudzają kontrowersje w Chinach. Największym potencjalnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa Japonii nie jest hegemonia Chin bądź polityka Rosji, lecz nuklearny arsenał Korei Północnej;
- Japonia pozostanie głównym sojusznikiem Stanów Zjednoczonych w Azji Wschodniej. Dla USA Cesarstwo jest niezatapialnym lotniskowcem. Archipelag był oparciem logistycznym dla Amerykanów podczas wojny w Korei 1950-1953, w czasie wojny w Wietnamie 1964-1973 oraz podczas operacji przeciwko Talibom w Afganistanie⁶³. W tym kontekście utrzymana zostanie doktryna Shigeru Yoshidy. Z tym jednak zastrzeżeniem, aby dotychczasowy sojusz był równie użyteczny dla Japonii, jak jest dla USA. W przeszłości pojawiły się koncepcje zerwania układu ze Stanami Zjednoczonymi. Najważniejszą egzemplifikacją tego kierunku myślenia była książka Akio Mority i Shintaro Ishihary *The Japan That Can Say No*;
- należy wykluczyć możliwość stworzenia antyamerykańskiego bloku mocarstw azjatyckich: Japonii, Chin i Indii skierowanego przeciwko hegemonii amerykańskiej. Zbyt wiele jest wzajemnych animozji i dywergencji w grupie wymienionych państw. Japonia i Chiny będą raczej starały się maksymalnie wykorzystać współpracę z USA dla własnych interesów gospodarczych. Strategia *bandwagoning* będzie zdecydowanie bardziej korzystna dla Pekinu i dla Tokio niż strategiczna rywalizacja ze Stanami Zjednoczonymi⁶⁴;
- Japonia, ze względu na swój potencjał i aspirację czynnego współkształtowania porządku międzynarodowego w wymiarze regionalnym i globalnym, będzie dążyła do uzyskania statusu stałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ podobnie jak Niemcy, Brazylia i Indie⁶⁵;
- Japonia jako mocarstwo cywilne (*civilian power*) będzie dążyła do uzyskania proporcjonalnego statusu w zakresie międzynarodowych stosunków politycznych i międzynarodowych stosunków wojskowych. Zgodnie z tezą Kennetha Waltza, potęga ekonomiczna jest zawsze potencjalnym mocarstwem poli-

⁶³ J.M. Bouissou, *Le Japon, puissance déclinante? Quelles conséquences géopolitiques?*, [in:] "Journal for International and Strategic Studies", no. 4, wiosna 2011, p. 4-12.

⁶⁴ P. Van Ness, *Hegemony, not anarchy: Why China and Japan are balancing US unipolar Power*, [in:] "Working Paper", 4/2001, grudzień 2001, Departament of International Relations, Australian National University.

⁶⁵ G. Abad Quintanal, *Japón: hacia una política exterior y de seguridad más independiente y asiática*, „Análisis del Real Instituto Elcano”, 109/2020, 25 czerwca 2010.

tyczno-wojskowym⁶⁶. Istotne jest to, aby mocarstwowe aspiracje Japonii ukierunkować na pozytywne zaangażowanie w stabilizowanie przestrzeni wschodnioazjatyckiej oraz basenu Oceanu Indyjskiego. Potęga Japonii powinna objawiać się we wspólnym wysiłku wygaszania konfliktów i zwalczaniu patologii polityczno-ekonomicznych współczesnego świata.

Z punktu widzenia wspólnoty międzynarodowej powrót Japonii na ścieżkę izolacjonizmu i autarkii w zakresie polityki obronnej byłby niekorzystny. Uśpione i gnuśne mocarstwo, które nic nie robi dla świata jest zjawiskiem patologicznym przypominającym tysiące japońskich *hikikomori*, beczynninie zamkniętych w swoich pokojach. Japonia ma bezcenne doświadczenie metamorfozy mocarstwa ekspansjonistycznego i militarystycznego w mocarstwo cywilne, które przyswoiło demokrację, parlamentaryzm i liberalizm gospodarczy. Dysponując ogromnym potencjałem, Japonia może współczesnemu światu wiele pomóc. Wspólnota międzynarodowa powinna dać Cesarstwu tę szansę, w swoim dobrze pojętym interesie.

JAPAN'S POST-COLD WAR SECURITY AND DEFENCE POLICY

Summary

This article is a voice in the discussion on the foreign and security policy of contemporary Japan. The author juxtaposes historical background and the Japanese policy in XXI century. The main problem and challenge of the relations with neighbouring countries is still the territorial dispute with Russia over the Kuril Islands, with China over the Diaoyu/Senkaku Islands and with South Korea over the Dokdo/Takeshima Islands. These conflicts have not been resolved yet. The author is putting forward the idea that Japan as a civilian power will change its status into a political power and will engage more in world affairs. Japan should take responsibility for the stabilization of East and South-East Asia. In the author's opinion, Japan as a proactive contributor to peace needs to contribute to peace and stability, particularly in Asia and the Indian Ocean area. There are two larger objectives of Japan's foreign and security policy: the maintenance of the US-Japan alliance and participation in global peacekeeping operations.

Keywords: Japan, foreign policy, Yoshida Doctrine, Fukuda Doctrine, Kuril Islands, Diaoyu/Senkaku Islands, Dokdo/Takeshima Islands, Gaiatsu, Japanese Maritime Self-Defence Force, Asia-Pacific Region.

NOTA BIOGRAFICZNA

dr Szymon NIEDZIELA – absolwent Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Podchorążych Rezerwy w Toruniu. Doktor nauk

⁶⁶ W jednym z artykułów Kenneth Waltz napisał - „For a country to choose not become a great power is a structural anomaly. For that reason, the choice is difficult one to sustain. Sooner or later, usually sooner, the international status of countries has risen in step with their material resources. Countries with great-power economies have become great power whether or not reluctantly. How long can Japan and Germany live alongside other nuclear states while denying themselves similar capabilities?”. Za: K. Waltz, *The emerging structure of international politics*, „International Security”, Vol. 18, 2/1993, p. 44-79.

humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Pełni funkcję Kierownika Działu Ekspozycji Muzeum Powstania Warszawskiego. W zainteresowaniach naukowych i dydaktycznych koncentruje się na problematyce konfliktów zbrojnych we współczesnym świecie i historii Polski 1939-1945. Opublikował dwie monografie naukowe: *Konflikty i napięcia w świecie arabskim* oraz *Fundamentalizm muzułmański w Algierii. Znaczenie wewnętrzne i oddziaływanie międzynarodowe*. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych i popularnonaukowych z dziedziny historii i stosunków międzynarodowych.

